

Arap Medyasında Türkiye'nin Değişen Siyasal Algısı

MUSTAFA YAĞBASAN *
ABDULSAMET GÜNEK **

Abstract

This article examines how Turkey is perceived culturally, socially and politically in the Arabic world. The "Turkey" perception in the Arab world focuses especially on two points. These are the positive or negative reactions of Arabs against the attitudes of the Turkish policy, people and the public, and the perceptions of the Arab public based on their own cultural and political perspectives. This study discusses how politicians, the leaders of the public, and the media play an important role in managing, directing and sometimes in re-shaping that perception. Additionally, the reaction of the media to the changing and developing events has the potential of directing the public. Using the methods of content and discourse analysis, this study scrutinizes the reflections of the recent Turkish politics about Arab countries in the Arab media, and the changes in the image of Turkey.

Key Words: Arabic Society, Turkish Society, Perception of Turkey.

Özet

Türkiye'nin Arap dünyasında kültürel, sosyal ve siyasal anlamda nasıl algılandığı ve son yıllarda Arap toplumu tarafından Türk imgesinin kod açılımındaki olumluluklar kamuoyunda sıkça tartışılmaya başlanmıştır. "Türkiye" algısının son zamanlarda Arap kamuoyundaki pozitifleşmesini salt günümüzle ilişkilendirmek yanlış olacaktır. Zira söz konusu ilişkiler yumağı tarihi ve kültürel bir geçmişe ve gerçekliğe dayanmaktadır. Arap dünyasındaki Türkiye algısı özellikle iki nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar; Türkiye siyasetinin, halkının ve kamuoyunun bölgeye yönelik tutumlarına Arapların olumlu ya da olumsuz reaksiyonları ve Arap kamuoyunun kendi kültürel ve siyasal perspektifine dayalı olarak oluşturdukları algılarıdır. Alguların yönetilmesi, yönlendirilmesi ve kimi zaman da yeniden inşa edilmesinde siyasal erkler, kamuoyu önderleri ve bu bağlamda da medya önemli rol oynamaktadır. Zira değişen ve gelişen olaylara medyanın verdiği tepki kamuoyunu yönlendirebilme potansiyeline sahiptir. Bu araştırma; Türkiye'nin Arap ülkelerine ilişkin son dönemdeki politikalarının Arap mediasındaki yansımalarını, Türk imgesi ve algısına yönelik değişimlerini içerik ve söylem analizi yöntemi ile irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Toplumu, Türk Toplumu, Türkiye Algısı.

Giriş

Türkler ve Araplar arasındaki ilişkiler çok boyutlu parametrelere dayanmaktadır. Ön Asya'nın köklü milletlerinden olan Türkler ve Araplar, ortak tarih ve coğrafyanın bir sonucu olarak uzun süre etkileşim içerisinde olmuşlardır. Arapların teolojik yayılcılığı ve açılımları çerçevesinde Türkistan'a yönelmeleri ile başlayan ilişkiler İslamiyet'in kabulü ile daha da yoğunlaşmış ve Türklerin İslam dünyası

* Mustafa Yağbasan, Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, myagbasan@firat.edu.tr.

** Abdulsamet Günek, Yük. Lisans öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, sgunek@gmail.com.

liderliğini sürdürdüğü dönemlerde doruğa ulaşmıştır. Ancak milliyetçilik çağı olarak adlandırılan 19.yy.' da Türk-Arap ilişkileri sarsılmaya başlamış ve I. Dünya savaşı sırasında meydana gelen “Şerif Hüseyin İsyanı” ile de kopma noktasına gelmiştir. Tanzimat'la beraber yüzünü Batı'ya dönen Osmanlı dönemi sonrasında da, Türkiye Cumhuriyetinin siyasi tutumu bu temel üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Tarihin akışı içinde kendi sosyolojik, kültürel ve siyasi kırılmasını yaşayan Türk-Arap ilişkileri Cumhuriyet ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Türk siyaseti ve halkı tarafından ötekileştirilen Araplarla olan ilişkiler, ortak tarih ve din kontekstinden uzaklaştırılarak sürdürülmeye çalışılmıştır.

Dünyanın zamanla değişen ekonomik ve siyasal koşullarına ve buna dayalı olarak yaşanan olumsuzluklara karşın ilişkiler ve etkileşimler günümüze değin kırılğan bir şekilde süregelmiştir. Uluslararası etkileşimler daha ziyade dünyanın siyasal güç ve merkezleri tarafından belirlendiğinden askeri ve politik dengelerin yanı sıra ekonomik ve kültürel değerler de ilişkilerin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Medya bu noktada etkin bir kamuoyu oluşturma aracı ve siyasi baskı mekanizması olarak toplumlar arası ilişkilerde kuşkusuz başat konumdadır. Bazı toplum, devlet veya kültürler güç ve çıkar ilişkileri çerçevesinde çoğu zaman medya aracılığıyla ötekileştirilmiştir.

Değişen politik söylem doğrultusunda Türkiye'deki Arap imajında olduğu gibi, Arap dünyasında da Türkiye'ye ilişkin algılarda da aralıklarla dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle Türkiye'nin son dönemde Arap ülkeleriyle sıcak ilişkiler geliştirmesi, bu ülkelerdeki sorunlara arabuluculuk rolüyle müdahil olması, İsrail'in Gazze saldırılarına dünya kamuoyunda ses getiren açıklamalar yapması ve son olarak Başbakan Erdoğan'ın Dünya Ekonomik Toplantısında İsrail Başbakanı Peres'e Gazze saldırıları nedeniyle tepki göstermesi Türkiye'nin Arap ülkelerindeki imajında önemli değişimlere neden olmuştur.

Arap Ülkeleriyle İlişkilerin ve Oluşan Algıların Tarihsel Gelişimi

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş

Türk-Arap ilişkilerinin bugünkü durumu ve bu bağlamda Türkiye'deki Arap imgesinin oluşumunda kuşkusuz Arap topraklarını 400 yılı aşkın süre hâkimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti döneminde yaşanan gelişmelerin büyük rolü olmuştur. Özellikle hâkimiyetin son dönemlerindeki gelişmeler bu imajın oluşumunda belirleyici

bir etkiye sahiptir. Ancak Türkiye'deki Arap imajının doğru anlaşılabilmesi Türk-Arap ilişkilerinin tarihi seyrine bakılmasıyla mümkün olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki geri çekilişi, kendi coğrafyasındaki toplumlarla olan ilişkileri, yakınlaşmaları ve gerginlikleri süreci yakından ilgilendirmektedir. Özellikle, Türk-Arap ilişkileri son 150 yılın modernleşme süreci ile doğrudan ilintilidir. Tanzimat ile başlayan ve merkezi yönetimin topraklar üzerindeki etkisini artırmaya yönelik tutumu, Arap vilayetlerinde adem-i merkeziyet taleplerinin artmasını da beraberinde getirmiştir. İttihat Terakki'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türklere imparatorluk içinde öncü bir rol atfeden ve bu şekilde imparatorluğu yeniden organize etmeyi amaçlayan politikalar, beraberinde tebaalar arası eşitliği savunan ve milliyetçi ton taşıyan hareketlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. 19. y.y.'daki mali, kurumsal, ekonomik, hukuksal yapılanmalar, kapitülasyonlar ve Rusya ile imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ortodokslara tanınan haklarla gayri-Müslimlerin Osmanlı Devletinden kopuş süreci hızlanmıştır. Batı'nın Osmanlı'ya müdahalesi, dini azınlıklar ve ulusal azınlıklar olmak üzere iki unsur üzerinden gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın çok uluslu, çok dinli yapısı üzerinde zaafiyet oluşturan bu unsurlara yönelik Tanzimat Fermanı'ndan başlayarak, Osmanlılık gibi bir takım savunma mekanizmaları geliştirilmiştir (Bozkurt, 1998: 12). Osmanlılık başarısız olmuş ve yerini Pan-İslamizm'e (İslamcılık) bırakmıştır. "Pan-İslamizm; aslında Rus aydınlarının ve bazı siyaset adamlarının, Slav olduğu ileri sürülen toplulukları, egemenlikleri altına almaya yönelik ve Balkanlar'da etkin olmalarıyla sonuçlanan Pan-Slavizm ideolojisine karşılık oluşturulmuştur" (Koçer, 2006: 52).

Batılı devletlerce parçalanmış Osmanlı'nın mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin "laik" ve "ulus-devlet" niteliklerinin bu savunma içgüdüsünün bir uzantısı şeklinde ortaya çıktığını söylemek mümkün görünmektedir. Nitekim Misak-ı Milli sınırları, Arap ve Slav unsurlar dışlanarak çizilmiştir. Böylelikle yeni kurulan Türkiye, Batı'dan gelen dini ve etnik karakterli müdahalelere kendini kapatmak istemiştir. Bu bağlamda, bir taraftan devletin üniter yapısına vurgu yapılırken, diğer taraftan Osmanlı'nın çok-uluslu ve Pan-İslamist geçmişine atıfta bulunulmuştur. Arap stereotipleri için de pratik bir propaganda materyali olan bu durum, tarih dersi kitaplarında, ulus bilincini vermek için kullanılmıştır. Türköne bu durumu; "Cumhuriyet Türkiye'si kök salabilmek ve yaşayabilmek için Osmanlı'yı reddetmek, yeni bir kimlikle ortaya çıkmak zorundaydı. Yeni bir gelenek oluşturmak için Osmanlı'yı yıkmak ve Osmanlı ile olan benzerliklerini asgariye indirmek zarureti

içindeydi.” şeklinde açıklamaktadır (1994: 8). Davutoğlu ise durumu; dış politika gereklilikleri ile iç siyasi kültür arasındaki uyumun sağlanamaması şeklinde yorumlamaktadır (Davutoğlu, 2003: 16). Osmanlı'nın sona ermesiyle birlikte, Türkiye'nin dört yüz yıl hâkim olduğu topraklara karşı ilgisizliğini ise, Türkiye'nin sömürgeci bir geçmişe sahip olmadığına işaretlerle, mutlak terk - mutlak hâkimiyet anlayışına dayandırmaktadır. İslam Dünyası hinterlandını sömürgeci Batı'ya ve Türk Dünyası hinterlandını da Bolşevik Devrimi ile SSCB'ye kaptıran Türkiye, refleksif savunma dürtüsüyle reel güce orantılı bir dış politika arayışına yönelmiş ve Batı'ya alternatif değil, Batı ile bütünleşmiş Türkiye modelini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Türkiye, kuruluşunun ilk yıllarında, Avrupalı büyük devletleri karşısına almama politikasının etkisiyle Orta Doğu ile ilgilenmemiştir. İç politikada ise yapılan devrimlerin benimsetilmesi için, Kürt İsyanlarının bastırılması ve bazı liderlerin de tasfiyesi sorunlarıyla uğraşmıştır (Oral, 2005: 229). Orta Doğu'yla Musul ve Sancak sorunları dışında ilgilenmemiştir. Bu dönemde realist/modernist anlayışın uluslararası toplumlara bakışı, toplumların kategorize edilmesi ve küreselleşme ile oluşturulan popüler kültürün etkisiyle Araplara yönelik olumsuz bakış açısı Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Türkiye bu tasnife karşı kendini Doğu'nun az gelişmiş ülkeleri arasında değil, Batı'nın “çağdaş değerlerini benimsemiş” güçlü devletleri arasında, Batılı bir devlet olarak tanımlayarak yanıt vermiştir. “Siyasal gelişme” anlamında politik modernleşme, Soğuk Savaş ile birlikte gelişen bir terminoloji olmasına rağmen (a.g.e: 11), tarihsel kökenleri bakımından Batı'nın sömürgeci tarihine dayandığı açıktır. Bu açıdan bakıldığında; Osmanlı'nın, etnik ve dini gerekçelerle, Batı tarafından parçalanması ve ayrılan toprakların sömürgeleştirilmesi sürecinde edinilen deneyimlerin, Türkiye'nin ulus-devlet ve laik kimliği benimsemesinde yadsınamaz etkileri vardır.

Modernizm, pozitivistimin dünyada uluslararası topluluğa bakış açısını biçimlendirmesinin zihinsel bir aracı olarak, Türkiye'nin de bağımsızlığını sonradan kazanan toplumlara, özellikle, Araplara bakışının şekillenmesinde temel rol oynamıştır. Popüler kültür açısından bakıldığında, modernizmin uluslararası politikadaki izdüşümünü edebiyattan, medyaya, sinemaya kadar her alanda Arap figürlerinin “seküler” olmayan bir yaşamın en uçtaki örnekleriyle (çöl, çölde yaşayan bedeviler, çarşafli kadınlar, idam görüntüleri...), simgeleştirilerek kullanılmasında görebilmek mümkündür.

Soğuk Savaş Dönemi

Türkiye, 1945'e kadar dikkatini içerde reformları gerçekleştirmeye ve dışarıda Avrupa'daki faşist yönetimlerin olası saldırılarına vermişti. Orta Doğu ile Musul ve Sancak sorunları dışında ilgilenmemişti. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalarak yalnızlaşan Türkiye, SSCB'den tehdit algılamaya başlayınca, bu yalnızlığını gidermek için Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye başladı. 1947'de Truman Doktrinin ilanı ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Türkiye, Batı'nın güvenliği açısından stratejik öneme vurgu yaparak, dış politikada SSCB'ye karşı Batı'nın yanında yer aldı. Güvenlik endişelerine cevap vermesiyle Batı'yla yakınlaşan Türkiye, Arap devletlerinden uzaklaşmaya başladı. Bu kısa süreli yakınlaşma, ilişkilerin güvenlik boyutunun ne kadar belirleyici olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

1948'de Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na üyeliği, Arap devletleriyle uzun yıllar sürecek olan soğukluğun başlangıcı oldu. Filistin'in Taksim kararının oylanması sırasında, SSCB'nin bile Taksim'den yana oy kullandığı bir ortamda, Arap devletlerinin de bulunduğu on iki ülkeyle beraber ret oyu kullanan Türkiye'nin Filistin sorununda Arap yanlısı tutumu, bu tarihten sonra yerini tarafsız bir yaklaşıma bırakmıştır. Türkiye'nin 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması, Arap ülkeleriyle ilişkileri derinden sarsmıştır. 1947–1960 arası Türkiye'nin başlıca çıkar algısı, SSCB tehdidine karşı, ABD'nin başını çektiği Batı ittifak sisteminin bir üyesi olmak ve bunu sürdürmek olmuştur. Türkiye Kuzey'den tehdit hissettiği ölçüde İsrail'i tanımaktan Bağdat Paktı'na ve NATO'ya üyeliğe varıncaya kadar; ittifak sistemine bağlılığını göstermek istemiştir. Türkiye bu dönemde, jeopolitik konumunun getirdiği avantajları, realist ve dar açılı bir politika ile ABD'nin çıkarlarıyla paralel yorumlamakla yetinmiştir (Oral, 2005: 337–339).

Türkiye'nin Arap devletleriyle ve Üçüncü Dünya'yla ilişkileri Demokrat Parti döneminde onarılması güç şekilde zedelenmişti. Türkiye bölgede aktif bir politika üstlenmiş; ama bölge ülkelerinin ve Kuzey kuşağında bulunan ve SSCB'den tehdit algılayan ülkeler ile İsrail'i bir tehdit olarak gören Arap devletlerinin güvenlik algılarındaki fark nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. Türkiye, 1954'ten sonra izlediği politika gereği Arap devletlerinin çoğuyla yollarını ayırdı. Bunda özellikle o dönem Mısır ile girdiği bölge liderliği yarışının büyük payı vardır. Bağdat Paktı ile Orta Doğu'da bir birliğin sağlanması amaçlanmasına rağmen Arap devletlerinin ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Bostancıoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Türkiye, Eisenhower Doktrini'ni tasvip ederken, geleneksel olarak Türkiye aleyhine İngiliz etkisi altında kalan Orta Doğu'da etkinliğini ve prestijini arttırabileceğini ummuştur.(...) Türkiye, çoğunluğunu Arap ülkelerinin oluşturduğu Orta Doğu'da nasıl algılandığını ve değerlendirildiğini bir süzgeçten geçirmeden önderlik rolü üstlenmeye çalışmıştır. Orta Doğu ülkeleri açısından Türkiye;, tarihsel, kültürel ve dini bağlara rağmen bir lider olarak görülmemiştir (...) Bölgede önderlik üstlenmeye yönelik girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında, ironik olarak Orta Doğu'da Batı'nın devamı olarak algılanışı da rol oynamıştır (1999: 334).

Türk halkının desteğine rağmen, Türkiye 1954'ten itibaren Cezayir sorununun BM'de gündeme alınmamasına yönelik oy kullanmıştı. 1957 ve 58'de Cezayir için self-determinasyon önerisine Türkiye'nin çekimser kalmasına karşın, Yunanistan'ın olumlu oy kullanması dikkat çekmektedir. 1956 Süveyş Bunalımı Ankara'nın Orta Doğu'daki imajının bir kez daha sarsılmasına neden oldu. 1957'de Suriye Bunalımı yaşandı ve Arap devletleriyle ilişkiler daha da bozuldu. Bunalımda, SSCB'nin ve ABD'nin tarafların sözcüsü gibi davranmaları, sorunun asıl nedeninin nereden kaynaklandığının çarpıcı bir göstergesiydi. 1960'larda, 48'den beri uygulanan bu tek yönlü politika yine Batı ittifak sistemi içerisinde kalmayı sürdürmek kaydıyla yerini çok odaklı bir dış politika arayışına bırakmıştır. 27 Mayıs Darbesiyle değişen iktidardan sonra, Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasında, Demokrat Parti Dönemi'ne kıyasla, ilişkilere olumlu yansiyabilecek bir takım değişiklikler kendini göstermiştir. 16 Eylül 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nin bir grup üyesi tarafından Türkiye'nin gelecekteki ulusal bağımsızlık savaşlarına ve özellikle Cezayir'e destek vereceği açıklandı. 20 Aralık 1960'ta BM Genel Kurulu'nda Cezayir'e self-determinasyon hakkı tanınması ilk kez desteklendi.

1962'de Küba Krizi sırasında İzmir'deki Jüpiterlerin Türkiye'ye sorulmadan sökülmesi, Türkiye'de büyük devletlerin ülkeyi bir pazarlık unsuru gibi gördüğü düşüncesini doğurmuştur. Bu durum, Türkiye-ABD ile ilişkilerinin soğumasına neden olmuştur. 1964 Johnson Mektubu da bu durumu pekiştirmiş, Türkiye'yi çok yönlü ilişkiler geliştirmeye itmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, Bağlantısızların Kahire Konferansı'na gözlemci statüsünde başvurmuş ancak reddedilmişti. Arap ülkeleri Makarios'u destekleyince 1965'te Türkiye Kıbrıs konusunda BM'de büyük bir başarısızlık yaşadı. Türkiye bu tarihten sonra, geçmişteki hatalarını telafiye yönelik olarak Arap ülkeleriyle siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirmeye başladı. 67 Arap-İsrail Savaşı'nda Araplar'ı destekledi ve bu tarihten sonra, İsrail'e uzak durdu.

Bu noktada dikkat çeken diğer bir konu ise, Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte beliren merkez sağ geleneğinin ilk temsilcisi DP’nin, yaygın kanaatin aksine, İslami duyarlılıklarının bir neticesi olarak, Müslüman olan ülkelerle yakınlık kurup Türkiye’nin Batı’dan uzaklaşacağı yorumlarını çarpıcı bir şekilde, çürütecek nitelikte olmasıdır. 70’li yıllarda Ecevit’in Bağlantısızlar ile yakınlaşma politikası çerçevesinde ortaya attığı “Ulusal Savunma Doktrini”, Batı’da “Türk Ostropolitiği” (Doğu’ya açılma politikası) olarak değerlendirilmiştir. Nitekim DP’nin aksine, 60’lı yıllarda darbe yönetiminin ve İnönü hükümetlerinin, yine sol bir isim olarak Ecevit’in Arap devletleri ile geliştirdiği ilişkiler, bu türden yorumları asılsız bırakmaktadır. Türkiye’nin dış politikada Arap algısını etkileyen ikinci kırılma noktası ise 70’lerde yaşanan petrol kriziyle yaşanmıştır. Petrol krizi, Türkiye’ye bir kez daha Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmenin, ekonomi politikasının önemini hatırlatmıştır. Ayrıca, bu dönemde İKÖ’ye katılan Türkiye, Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirdi. 1973 Arap-İsrail Savaşı’nda ABD’nin İncirlik Üssü’nü kullanmasına müsaade etmedi ve Araplara yardım götüren Sovyet uçaklarına hava sahasını açarak Arap ülkeleriyle ilişkilerinin bozulmasına izin vermedi. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte başlayan dönemde Suudi Arabistan, Mısır ve Körfez ülkeleriyle ilişkiler artarak gelişmeye devam etti. 12 Eylül günü, Suudi Arabistan Kralı Halid, Kenan Evren’e ilk kutlama mesajı çekenlerden biriydi. Bu durum, sol kamuoyunda Suudi Arabistan’ın imajını zedeleyen bir gelişme olmuş ve ABD ile işbirliği içinde darbeyi destekleyen ülke yorumlarının yapılmasına neden olmuştur (Oral, 2005: 125). Bu dönemde Türkiye’nin İKÖ’ye verdiği önem artmıştır. 1981’deki zirveye Türkiye ilk kez Başbakan düzeyinde katıldı. 1984’teki zirveye ise Türkiye, Cumhurbaşkanı Evren ile en üst düzeyde katılım gerçekleştirmiş ve Evren, Konferans Başkan Yardımcılığına ve Ekonomi ve Ticari İşbirliği Sürekli Komitesi Başkanlığı’na seçilmiştir. 1984’te Evren’in Suudi Arabistan’a gerçekleştirdiği ziyaretten sonra iki ülke arasında başta askeri ve ekonomik konular olmak üzere antlaşmalar imzalandı. Suudi Arabistan’ın desteğiyle Kuveyt ile de benzer anlaşmalar yapıldı. Türkiye ve Arap ülkeleri arasındaki bu gelişmeler de, ABD’nin SSCB’yi ve İran’ı çevrelemeye yönelik “yeşil kuşak” projesinin etkisini de göz önünde tutmak gerekir. Ancak, Türk-Amerikan ilişkilerinde 80’ler boyunca önemli bir yer tutan Çevik Kuvvet konusunda Türkiye, tavrını koruyarak, bölge ülkeleri nezdindeki itibarını gözetmiş ve Körfez ülkeleriyle bir anlaşma sağlandığı takdirde Çevik Kuvvet’e izin verebileceğini söylemiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem

1990'lara gelindiğinde ise, Arap devletleriyle ilişkilerde bir gerginlik dönemine girilmiştir. Suriye'nin, PKK'ya destek vermesi ve su sorunu ilişkilere damgasını vurmuştur. Suriye, 1992'de su sorununu Arap Birliği'ne götürerek Türkiye'ye baskı yapılmasını istemiş ve Suudi Arabistan da dâhil sekiz ülkenin desteğini alarak, Türkiye'ye bir nota göndermiştir. Bu ülke ile yaşanan su ve terör sorunu, Türkiye'de bir bütün olarak algılanan Arap imajı üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Özellikle Zirve toplantılarında, Arapların Türkiye'ye karşı ortak tavır almaları bu olumsuz imajı pekiştirmiştir. O dönem dış politikada Türkiye'nin Yunanistan ile yaşadığı sorunlara Arap dünyasının tutumu, içerde ise koalisyon istikrarsızlığı ve enflasyona bağlı olarak ekonomide yaşanan sıkıntılar Türk halkında terörü besleyen, diğer taraftan İsrail ile sorunlarını düzeltmeye çalışan ve Türkiye ile yaşadığı su sorununu sürekli gündeme getirerek ilişkileri geren düşmanca tavrı nedeniyle diğer Arap ülkelerinin de kardeş gördüğü Suriye'ye karşı düşman algısının oluşmasını arttırmıştır. Araplar hakkında daha yapıcı bir tutum sergileyen *Hürriyet* gazetesinde 5 Mart 1996 tarihinde “Türkiye aleyhtarı filme tepki” başlığında verilen haberde, Atatürk Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Erol Küçükkoğlu'nun, Suriye, Kuveyt ve Irak'ta gösterime giren “Toprağın Kardeşleri” (İhvet'ul Turab) adlı filmde gerçeklerin göz ardı edilerek Türkiye aleyhtarlığının işlendiğini söylediği aktarılmaktadır. Küçükkoğlu: “Söz konusu filmi kasıtlı olarak yayımlatan Arap ülkeleri, Türkiye'ye karşı düşmanlıklarını ortaya koymaktadırlar. Zamanlama da tesadüf değildir. Suriye ve diğer bazı Arap ülkeleri su meselsinde Türkiye'ye karşı birlikte hareket ediyorlar” (*Hürriyet*, 1996) ifadelerini kullanmaktadır.

İlhan Bardakçı tarafından “Yine Bir Arap Zirvesi” (1997) adı altında kaleme alınan bir başka yazıda ise, Türkiye'nin “fiilen, siyaseten ve tarihten dostluklarını aradığı Arap dostlarının nerede ise savaş hedefi” ilan edildiği belirtildikten sonra şu ifadelere yer verilmektedir:

...Peki ama Apo, Şam'daki şömineli odasında dini eser tefsirleri yazmaktadır? Hafız Esad bu konuyu araştırmalıdır. Hayır olmaz. Türkiye vurulacaktır. Yunanistan, Ermenistan ile askeri anlaşma imzalamaktadır. Dindaşlarımızdan “Tık...” yok. Suriye haritasında Hatay kendi sınırları içinde... Bir avuntundur ve hayaldir deyip ses çıkarmıyoruz. Suyu istediklerinden bir misli fazla veriyoruz. Hangisinin İslam dünyası lideri ve daha doğrusu başkanı ve koltuk sahibi olacağı

kavgalarına karışmıyoruz. Ama bir de bakıyoruz, iki de bir Türkiye aleyhtarı Arap Zirvesi toplantıları.

Aynı zamanda, Yunanistan'ın Megalo İdeası'na dayandırılarak açıklanan sorunların da gündemde olduğu bir dönemde Suriye'nin Yunanistan ve İsrail ile anlaşma imzalaması, yine Yunanistan'ın Türkiye'nin iyi ilişkiler içinde olmadığı ve "Büyük Ermenistan" ideali olan Ermenistan ile anlaşma imzalaması, üstüne Suriye'nin her Arap Zirvesi'nde desteklenmesi gibi olayların Türk halkında Arap aleyhtarlığını ateşlememesi düşünülemez.

6 Ekim 1996 yılında Başbakan Erbakan'ın Libya gezisinde Kaddafi'nin Türkiye'nin siyasal yapısı ve Kürt sorunu hakkında yaptığı açıklamanın, Türkiye'de büyük bir tepkiye yol açması üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in yaptığı açıklamanın retoriği, kriz zamanlarında, ortak Osmanlı geçmişinin Türkiye'nin yaklaşımını nasıl etkilediği açısından incelenmeye değerdir. Çiller konuşmasında, Libya'nın Türklerin iade ettiği topraklarda kurulan otuz beş devletten biri olduğunu hatırlatarak "Biz dört yüz sene boyunca bu topraklarda devlet olduk. Bir çöl bedevinin bize söyledikleriyle, biz Cumhuriyet tarihinin politikasında, ülkenin birlik ve bütünlüğünde herhangi bir değişikliği ne gündeme getiririz, ne de taviz veririz." diye açıklamada bulunmuştur.

Mehmet Ali Birand, *Sabah*'taki köşesinde Suriye ile yaşanan sorunlarda Türkiye'nin yaklaşımına işaret ederek "Suriye'yi hala, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilayeti, Hafız Esad'ı da Şam Kaymakamı olarak görüyoruz. İşte temel hatamız bu..." (1996) diyerek konuya dikkat çekmiştir. Bir başka gazetede ise, Birand'ın yazısına atfen "Sadece Suriye değil; Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Irak gibi bir zamanlar topraklarımızın parçası olduklarını düşünenler kendilerini bizim karşımızda hep darı olarak görüyorlar..." diye bir ifade kullanılmıştır. Milliyetçi bir söylemi yansıtmaması açısından İlhan Bardakçı yazısında, "Şaşmamak gerek. Devlet olamamış aşiretlerde bu davranışlar tabiidir. Çevremize bakınız. Bu aşağılık duygusunun etkisi sonucunda, yüzlerce sene sürmüş ortak hayatımıza, din ve tarih bağlantımıza rağmen bazı yeni ve 1945'ten sonra devlet sayılabilmiş ülkelerin liderleri amansız Türkiye düşmanıdır." ifadelerini kullandıktan sonra Suriye'yi Mısır'daki Kölemen Devleti'ni yenerek alındığını, Irak'ın İran'dan alındığını, Yunanistan'ın tarihteki ilk ve son devletini 1830'da kurduğunu, Libya'nın Malta şövalyelerinden alındığını teker teker sayarak, bu halkların zaten ortadan kaldırdığımız bir devletleri olmadığını söylemiştir. Yazının

devamında ise, sömürgecilik yapılmadığı için bu üç ülkenin halklarının Türklere hala sevgi duyduklarını belirttikten sonra, idarecileri için şu ifadeleri kullanmaktadır;

Türkiye'yi kendisinden sosyal ve siyasi tarih dersleri alınacak bir ülke değil de, bir hasım ve adeta parçalamak histerisi içinde görmektedirler. Sanırsınız ki; hepsi Osmanlı'yı, o aziz ve çınar devleti yıkmak için elbirliği yapmış olan Avrupa'nın o eski politikasının takipçisi ve taklitçisidirler. Kaddafi, adeta, bir Kürt devleti kuruluşunu gördükten sonra rahat nefes alacaktır. Türkiye'nin uluslararası politikasını beğenmeyebilir. Ama bunu, kendisini ziyarete gelmiş o üç yüz altmış yıllık koruyucusu olana Türkiye'nin Başbakanı'na söylemesi... En azından haddi değildir. (Bardakçı, 1997).

Bölgeden dışlanan Türkiye, İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye yönelerek bu yalnızlığından kurtulmak istemiştir. Böylece hem Suriye'yi sıkıştırmış, hem de Suriye'ye destek veren Arap ülkelere gözdağı vermek istemiştir. 29 Ocak 1996'da bir nota göndererek Öcalan'ın iadesini isteyen Türkiye, 23 Şubat 1996'da İsrail ile askeri işbirliği antlaşması imzaladı. Bu tarihten sonra, İsrail ile Türkiye arasında karşılıklı ziyaretler ve ortak tatbikatlar gerçekleştirildi. Arap devletleriyle yaşanan olumsuz ilişkiler, daha da gerildi. Toplanan her Arap Zirvesi, Türkiye'ye yönelik bildirimler yayınladı. Suudi Arabistan ve Mısır da dâhil olmak üzere bütün Arap dünyasının ve İran'ın tepkisi çekildi. 8 Temmuz 1996'da, İsrail'le imzalanan antlaşmadan sadece dört ay sonra iş başına gelen RP-DYP Koalisyonu zamanında, Erbakan'ın İran'dan başlayarak Orta Doğu ülkeleri gerçekleştirdiği bir dizi ziyaret ve İsrail karşıtı tutumu, Türkiye'nin o dönem Suriye ve terör konusunda geliştirdiği Orta Doğu politikasıyla çelişmekteydi.

Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar'da çatışma ve istikrarsızlıkların artması, 93'ten itibaren Ordu'nun PKK'ya yönelik mücadelesinin yoğunluk kazanması ve Yunanistan ile Güney Kıbrıs'ın "Orak Savunma Doktrini" ilan etmesi, 95'te Rusya'da "Sürgünde Kürt Parlamentosu" toplantısına izin verilmesi, aynı yıl Yunanistan'ın Suriye ve Rusya ile, İran'ın da Rusya ve Yunanistan ile antlaşma imzalanması (Oral, 2005: 84) Türkiye'de güvenlik endişelerinin artmasına ve Osmanlı'nın parçalanmasına atıfta bulunularak "Sérves Sendromu" diye tabir edilen parçalanma korkusunun belirmesine neden olmuştur (a.g.e: 236). Bu dönemde, başta Kıbrıs, Yunanistan ve Kürt sorununa ilişkin politikalarda ağırlıklı olarak TSK belirleyici olmuştur. Nitekim askerinin PKK'ya ve Suriye'ye yönelik Orta Doğu'da uyguladığı politika, TSK'nın aktif yer aldığı bir kriz yönetimi süreciyle, Ekim 98'de Adana Mutabakatı ile başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır.

Türkiye, bu dönemde bölgeye yönelik tek boyutlu politikasını sorgulamıştır. Hatta Bağdat Paktı benzetmeleri yapılmıştır (a.g.e: 553). Özellikle, Kuzey Irak'ta 94'ten beri çatışan KDP ve KYP'nin ABD'nin girişimleriyle Eylül 98'de Washington Anlaşması ile barıştırılması ve 99'da bir seçimle bölgenin idaresi için bir araya gelmesi Ankara'nın bölgeye yönelik politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır (Tür, 2005: 85). 2000 yılında Hafız Esad'ın cenazesinde Türkiye, Cumhurbaşkanı Sezer ile en üst düzeyde temsil edilmekle beraber, Suriye ile ilişkiler kısa zamanda (1998'de savaşın eşiğine gelmiş olmalarına kıyasla) çok önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Türkiye'nin güneyinde en geniş sınırlarını paylaştığı Suriye ile bu yakınlaşması bütün Orta Doğu ile olan ilişkilerine olumlu şekilde yansımıştır.

Türkiye'nin 98'den sonra bölgeye yönelik algılamalarındaki değişikliğe paralel olarak, AKP'nin geliştirdiği çok boyutlu, komşularla sıfır sorun ve aktif dış politika perspektifinde Orta Doğu'ya ve Afrika'ya yönelik dış politika anlayışı Arap ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesinde olumlu etkiler yaratmıştır. Coğrafi algılardaki değişiklik, Türkiye'nin dış politikasında da farklılıklara yol açmıştır (Aras, 2000). Bölgeye yönelik değişen yaklaşımlarda Türkiye'nin ABD ile çelişen güvenlik algılamaları önemli rol oynamıştır. Özellikle Süleymaniye baskınında bozulan ilişkiler, ABD'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmaya yönelik desteği ve PKK'nın bölgede yuvalanması Türkiye'nin 50'li yıllardan bu yana ABD perspektifi ile geliştirilen Orta Doğu politikasında Ordu'nun bakış açısında da önemli kırılmalara yol açmıştır. 2003 yılında Hükümet'in çabalarına rağmen 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM tarafından reddedilmesi, azalan güvenlik endişelerine ABD ile farklılaşan çıkan algılamalarına paralel olarak Türkiye'nin dış politikasında demokrasinin vurgulandığı, halkın duyarlılıklarının ve taleplerinin belirleyici olduğu bir dönemin başlangıcı olmuştur. Buna bağlı olarak Türk halkının Arap dünyasına yönelik duygu ve düşüncelerinin oluşumunda, kültürel ve tarihi bağların ne kadar önem taşıdığı da ortaya çıkmıştır. Son dönemdeki dış politikada Arap algısına ilişkin bir önemli değişiklikde, Türkiye'de bir blok halinde algılanan Arap dünyasına bakışın kırılmaya başlamasıdır. Bu durumun yansımaları olarak Türkiye, bölge ülkeleriyle sadece askeri ve siyasi birliktelikler geliştirmenin ötesinde kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirmeye önem vermektedir (Davutoğlu, 2003: 23).

Araştırma

Problem

Türkler ile Araplar arasındaki pozitif ilişkilerin temeli teolojik yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Günümüze gelinceye değin çatışma içerisinde olmadıkları görülen bu toplumlar, ilişkilerini genellikle dostluk temeli üzerinden sürdürme çabası içerisinde olmuşlardır. Ancak yakın tarihimizde siyasi kaygılardan kaynaklanan bazı kırılganlıkların yaşanması özellikle siyasi anlamda algı değişikliklerine neden olmuştur. Olumlu ve olumsuz algı inşasında kuşkusuz medya araçları önemli rol oynamaktadır. Temel sorun medya araçlarının farklı algı değişkenleri üzerinde hangi ölçüde ve ne derecede nesnel olduğudur.

Amaç

Türkiye algısının ve Türk imgesinin Arap ülkelerinde, özellikle de Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'da, politik tutum, tarihsel deneyimler ve bunlara bağlı olarak medya belirleyici rol üstlenmektedir. Arap algısının Türk tarafı için de aynı parametrelerin etkin olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, Türkler ve Araplar arasındaki siyasi ilişkilerde medyanın rolünü betimlemek ve jeopolitiğin, tarihin ve popüler kültürün algılar üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Önem

Türkiye'nin Arap coğrafyasında gittikçe artan politik gücünün söylem düzeyinden eylem düzeyine ulaşmasında Arap dünyasına ilişkin son dönemde ortaya konulan politikaların yansımalarının önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu çalışma söz konusu durumun bilimsel verilerle ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Hipotezler

Bu çalışmada;

- Türkler ve Araplar arasındaki imgelerin son dönemlerde değiştiği,
- Türk ve Araplar arasındaki imge ve algıların politik, sosyal ve ekonomik ilişkilerden etkilendiği,
- Türkler ve Araplar arasındaki karşılıklı olumlu imajın politik ilişkilere olumlu yansıdığı,

- Türkler ve Araplar arasındaki algıların kronik olmadığı, dönemsel olarak imajların değişebilir olduğu,
- İmajların oluşmasında medyanın önemli bir rol oynadığı,
- Türkiye'nin son dönemdeki dış politik açılımının Araplar arasında olumlu algı ve tutumlara neden olduğu,
- Türkiye'nin Arap dünyası üzerinde tarihsel ve coğrafi birliktelikten gelen bir gücünün olduğu hipotezlerinden hareket edilmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel olarak içerik çözümlemesi yapılmıştır. Nitel anlamda ise söylem analizi, yeniden temsil kuramı ve gündem kurma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Öncelikle birinci bölümdeki kuramsal analizde bilimsel veriler kullanılarak, algılar karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bu amaçla ilişkiler Osmanlı devletinin son döneminden günümüz Türkiye'sine kadar irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın araştırma kısmında ise popüler kültür araçlarındaki algıyı ortaya koymak için gazeteler taranmıştır.

Evren, Örneklem ve Sınırlılıklar

Bu araştırmada Arap ülkelerinde İngilizce yayın yapan gazeteler taranmıştır. Gazetelere web sayfaları üzerinden ulaşılmış ve akademik ölçekteki verilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini Arap Dünyası oluşturmaktadır. Örneklem Arap coğrafyası ve siyasal olarak önemli ülkeleri olan Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye dâhil edilmiştir. Ayrıca Körfez ülkelerinden Katar ve Lübnan gazeteleri ve Arap diasporasına ait İngilizce yayın yapan Londra merkezli gazeteler de taranmıştır. Araştırma 1 Ocak 2004 tarihi ile 1 Nisan 2009 tarihlerini kapsamaktadır.

Araştırmada; *Syria Today*, *El Ebrahim Weekly*, *Şarkül el Aswat*, *Daily Star Lebanon*, *Alarabonline*, *Al Hayat* gibi İngilizce yayın yapan gazeteler kullanılmış, Arapça yayın yapan gazeteler araştırma dışı bırakılmıştır. Araştırma Arap ülkelerinin tamamını kapsamakla birlikte Irak, İran, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn'e ilişkin algılar inceleme dışı bırakılmıştır. Yapılan taramalarda Türkiye'ye ilişkin birçok haber ve yoruma ulaşılmış ancak araştırma konusu ile doğrudan ilintili olanlar

tasnif edilmiş ve benzer olanlar arasından randomization yöntemi ile ayıklama yapılarak toplam 21 yorum ve haber değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bulgular ve Analiz

Yeni süreçte üzerinde en çok konuşulan konulardan biri de Türkiye'nin Arap dünyasında kültürel, sosyal ve siyasal anlamda nasıl algılandığıdır. Arap kamuoyunun Türkiye hafızasının dönüşümü, dönüşümün etkileri ve sebepleri tartışma konusudur. Kuşkusuz Arapların gözünde Türkiye imajını belirleyen nedenler iki boyutlu ilerlemektedir. Bunlar; Türkiye siyasetinin, halkının ve kamuoyunun bölgeye yönelik tutum ve algılarına Arapların olumlu ya da olumsuz yönde verdikleri reaksiyonlar ve bizzat Arap kamuoyunun kendi iç kültürel ve siyasal perspektifi doğrultusunda oluşturulmuş algılardır. Bu algıyı yöneten, yönlendiren ve kimi zaman da yeniden inşa eden temel etmen de siyasal erk, kamuoyu önderleri ve bu bağlamda medyadır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Arap medyasının Türkiye'nin Arap dünyasına yönelik değişen politikalarının Arap medyası ve kamuoyunca nasıl algılandığı analiz edilecektir.

Tüm dünyada olduğu gibi Arap medyası ve televizyon kanalları da toplumsal entegrasyonunu artırmıştır. Gerek Batılı ülkeler eliyle yürütülen medya merkezli demokratikleşme süreçleri, gerekse Körfez merkezli güçlü uluslararası ve bölgesel medya ağlarının kurulması Arap toplumunun dış dünya ile olan bütünleşmesini hızlandırmaktadır. Bir taraftan çok dilli yayın yapan Arap kanallar artarken diğer yandan da ABD ve İngiltere merkezli Arap basını süreci hızlandırmıştır. Buna ABD ve AB merkezli demokratikleşme ve medya izleme grupları da eklenebilir. Bu ortam özünde Arap dünyasını bir taraftan küresel dünyanın pratiklerine uyuma zorlarken, diğer yanda da bu iletişim ortamları vasıtasıyla toplumsal talepleri görünür kılmıştır. Sürece ilişkin en etkin ve can alıcı örnek olarak Katar merkezli yayın yapan El Jazeera televizyonu gösterilebilir. Bunun dışında Ortadoğu menşeli uluslararası yayın yapan televizyon kanalları şunlardır: ANN TV, Al-Mustakillah, Al Alam TV, Arab News Broadcast, Abu Dhabi Television, Al-Arabiya News Channel, Middle East Broadcasting Corp., Lebanese Broadcasting Corporation, Future TV, Press TV. Arap medyasının önemli bir yekûnunu ve bu bağlamda Arap kamuoyunun biraz daha elit kısmını ve siyasal erki etkileyen yayın organları ise Amerika ve Avrupa merkezli Arapça, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca yayın yapan Arap medyası olmuştur. Bu

medya ağları şunlardır: Al-Arab, al-Hayat, al-Quds al-Arabi, Asharq Alawsat, Aaram News ve Elaph.

Arap Dünyasında Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Arap Medyası

Türk ve Araplar arasındaki ilişkilerin ortak tarih ve coğrafyayı paylaşmaları dolayısıyla çok boyutlu olduğu söylenebilir. Birinci Dünya Savaşıyla birlikte Arap coğrafyası büyük bir jeopolitik değişime uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylar Türkiye'nin Arap coğrafyasına ilişkin imajını önemli oranda etkilerken Araplar açısından bu süreç özellikle Osmanlı döneminde şekillenmiştir. Bir tür imaj inşası ya da transformasyonu denilen asıl sürecin temelleri ise Birinci Dünya Savaşından sonraki süreçte oluşmuştur. 1990'lı yıllar boyunca Suriye ve Irak'ın barajlar ve su meselesi, Türkiye'nin ise Suriye'nin PKK'ya verdiği destekten dolayı oldukça kötü giden ilişkileri 2000'li yıllar boyunca dönüşüme uğramıştır. Bu süreç ilk kez 1998 yılında Suriye ve Türkiye arasında yapılan Ankara Anlaşması ile başlamaktadır. Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden Muhammed Nureddin yeni sürece ilişkin olarak oluşan Arap algısını şu şekilde özetlemektedir:

Türkiye'nin geçmişte uluslararası çekişmenin eksenlerinden birinin tarafında yer almasının gölgesinde bölgesel çekişmelerde olumlu rol oynaması mümkün değildi. Zira Soğuk Savaş boyunca ve doksanlı yıllara kadar Komünist blokla ve Ortadoğu'daki uzantılarıyla mücadelede NATO Paketi kampının esaslı parçası oldu. Bu yüzden Batı'nın ve Suriye de dahil Arap milliyetçilik akımına karşı İsrail'in güvenilir müttefiki idi. Fakat bölgesel ve uluslararası şartlar, Türkiye ile Suriye arasında 1998'deki PKK krizinin sona ermesi, Türkiye-Arap ve özellikle de Suriye ile ilişkilerin iyileşmesine start verdi (Nurettin, 2008).

Karşılıklı iyi ilişkiler ve değişen algılar dönemi olarak tarif edilebilecek süreçte; Mısır, Suriye, Irak açısından iç siyasi değişikliklerin de büyük etkisi olmuştur. Bu sürecin önemli aktörlerinden biri de Körfezde gittikçe artan sermaye birikimi ve bu ülkelerin dışa açılım noktasında geliştirdikleri pratikleridir. Arap ülkeleri açısından dışa açılma ve demokratikleşme süreci olarak tarif edilen bu dönemde Batılı ülkelerin demokratikleşme ve insan hakları yönündeki telkinlerinin de unutulmaması gerekir. Bu dönemde Müslüman, demokratik ve laik bir ülke şeklinde algılanan Türkiye'nin önemli bir model teşkil ettiği görülmektedir. Özellikle 2003 yılında iktidara gelen AK Parti'nin bu süreçte demokratik ve muhafazakâr parti kimliğiyle Tanzimat ile birlikte ortaya konulan Batılılaşma politikalarını Avrupa Birliği yolunda kararlı adımlarla

ilerletmesi ve Arap dünyasına yönelik açılımcı politikası bu ülkeler açısından bir dayanak noktası oluşturmuştur.

Son dönemde üzerinde ağırlıklı olarak durulan konulardan biri de Türkiye'nin Orta Doğu'da gittikçe artan gücü olmuştur. Türkiye'nin bölgedeki siyasi açılımı kimi uzmanlarca “yumuşak güç”¹ kavramsallaştırması altında açıklanmaktadır. Bu tanım bağlamında akademisyenler, Türkiye'nin ortak tarih ve kültür birlikteliğinden gelen gücünü kullanarak bölgede artan bir siyasi misyon yüklediği üzerinde durmaktadır. Ömer Taşpınar'a göre Türkiye'nin yumuşak gücü; Müslüman ulus, laik devlet, demokratik yönetim ve serbest piyasa ekonomisi olarak tanımlanabilir (Taşpınar, 2007). Türkiye'nin İsrail-Suriye arasındaki dolaylı görüşmelerinde aracılık yapması, İsrail ve Filistin sorununun çözümünde arabuluculuk üstlenmesi ve İsrail ve Filistinli devlet başkanlarının Türkiye'de bir araya gelmesi Türkiye'nin bölge üzerindeki yumuşak gücüne kanıt olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güç eksenli aktör pozisyonunu güçlendiren en önemli olay ise İsrail'in Gazze saldırısı sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politikadır. Dünya Ekonomik Formu'nda Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile girdiği tartışma ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Türkiye'nin geçici üye olması buna dayanak teşkil edebilir. Bu unsurlar Arap ülkelerinin Türkiye algısını önemli ölçüde etkilemektedir. Yeni süreçte Türkiye'nin siyasal algısında üzerine tarihsel olarak oluşturulmuş bir takım stereotiplerin yerini daha olumlu imajlara bıraktığı söylenebilir. Buna karşın Arap kamuoyunun Türkiye söylemini belirleyen geçer neden kuşkusuz Türkiye'nin salt bölgeye yönelik politikaları değildir. Bu söylemi belirleyen önemli etkenlerden biri de bölgenin Türkiye'den beklentileridir. *Şark Ül Evsat* Gazetesinden Fehmi Huveydi bu beklentiyi şu şekilde tarif etmektedir:

Son AB zirvesinin bir Hıristiyan simgesi olan Jeronimos Manastırı'nda düzenlenmesi, Müslüman Türkiye'ye mesaj gibi yorumlanabilir. AB üyeliği umudu giderek sönen Türkiye'yle, Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin ilerletilmesi, iki tarafa da önceden görülmemiş yarar sağlar (Huveydi, 2007).

Bu politikaların Arap dünyasında bir karşılık bulmasını sağlayan temel etken de aynı şekilde Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını “ortak bin yıllık bir

¹ İlk kez Joseph Ney tarafından 1990 yılında ortaya atılan “yumuşak güç” kavramı, “... Bir ülkenin, askeri güç veya sert tedbirler kullanmadan ve var olan yönetimlerle çatışmadan ekonomik, kültürel, siyasi ilişkileri geliştirerek diğer ülkelerin gelişimlerine yardım etmek suretiyle uluslararası arenada onları kendi yanına çekmesine ve ortak hareketler geliştirmesine vesile olacak hareketlerin tümü” şeklinde de tanımlanabilir (Uğur, 2009).

geçmiş”ten güç alarak üretme iddiası içinde olmasıdır. İbrahim Kalın, Türkiye’nin bölgedeki yumuşak gücünün bu anlamda Amerikan dış politikasını tanımlayan “havuç sopa” diplomasisinden farklı olduğunu belirtmektedir (Kalın, 2009: 85). Türkiye’nin bölgeye yönelik politikası bir tür hegomanya ve imparatorluk ilişkisi bağlamında gelişen zor-rıza politikası da değildir. Meşruiyetini insani temellerden alan ortak çıkar ve iyi ilişki çerçevesine dayanmaktadır. Bütün bu unsurlara karşılık siyasi ya da kültürel bir birliktelik olarak varlığı ve etkinliği sorgulanan Arap dünyasının bu politikaya karşılık vermesi önemlidir. Bu gerçekliği Gassal Şerbel şöyle ifade etmektedir:

Türkiye’nin Doğu’yla Batı arasındaki ilişkilerde etkin rol üstlenmeyi istediğini, bu nedenle en azından Ortadoğu’da, özellikle de Irak, Lübnan ve Filistin’le ilgili meselelerde varlığını kanıtlamakta kararlı olduğunu dinlemiştim. Fakat bu varlık, Araplardan karşılık bulursa daha etkin olur (Gassel, 2009).

Sonuç olarak Türkiye’nin Arap dünyasında artan yumuşak gücü şeklinde dillendirilen dış politik açılımının Arap dünyasında bir karşılık bulduğu ve söylemin iki kamuoyu tarafından karşılıklı bir zemine dayandırıldığı görülmektedir. Özellikle Arap kamuoyu ve medyasında Türkiye’ye ilişkin haberlerin verilmiş şeklinin, köşe yazısı, yorum ve analizlerde Türkiye’nin siyasal algısına yönelik olumlu çıkarımlara katkı sağladığı söylenebilir.

İran, Mısır ve Suudi Arabistan Medyasında Türkiye Algısı

Ortadoğu’daki imajına yönelik çıkarımlardan en önemlilerinden biri de bölgesel güçler bağlamında Türkiye’nin dengeleyici ülke olarak algılanmasıdır. Ancak Arap politikalarını yönlendirmede önemli bir etkiye sahip olan, İslam Konferansı Örgütü’nde ve Arap coğrafyasında karar alma mekanizmalarında etkin olan ve Arap dünyasının ağabeyi şeklinde konumlandırılan Mısır, Ortadoğu’da Şii eksenli bir güç merkezi inşa etmek isteyen İran ve özellikle de sermaye birikimi, tarihi ve dini bağlardan gelen öncü gücüyle Suudi Arabistan bölgedeki en önemli dengeleyici ülkeler olarak algılanmaktadır. Gassal Şerbel’e göre, coğrafi konumu nedeniyle özel bir öneme sahip olan Türkiye üç bölgenin (Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa) kesiştiği yerde bulunuyor. Bu yüzden Batı, böyle bir jeopolitik ve jeostratejik konuma bakarak anlaşmazlıkları çözmek için bölgenin aktif oyuncusu olarak Türkiye’den yararlanmaya çalışmaktadır. Şerbel Türkiye’nin İran’ın artan gücüne karşılık ortaya koyduğu etkiyi

de şu şekilde tarif etmekte: “İran, petrol ve İsrail'in güvenliğini tehdit etme gücünün altını çizerek bölgede liderlik arıyor” (Şerbel, 2008). *Ürdün Rey* gazetesinden Nazım Mubidin'e göre ise Türkiye, Ortadoğu'da İran'a karşı denge unsuru olmaya doğru ilerliyor. Kuzey Irak'la belirli bir düzeyde temas kurmaya başlayan Türkiye, Kürt sorununu sadece askeri araçlarla çözemeyeceğini anlamış görünüyor. “İrak'taki bütün gruplarla diyalog kurma yönündeki Türk eğilimi, İran'a karşı dengeleyici bir role işaret ediyor (Mubidin, 2008).”

Bu anlamda Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolüne en çarpıcı bakışı Suudilerin gözünden Cihad Fadıl, *Suudi Riyad* gazetesinde dile getirmekte. Fazıl'a göre Türkler ile Arapların ilişkilerinin düzelmesi İran'ı Ortadoğu bölgesinde durdurur. Türklerle Arapların önünde Osmanlı'nın çöküşü sonrası bozulan ilişkileri düzeltmek yönünde tarihi bir fırsat olduğunu iddia eden Fadıl: “İlişkiler düzelse, İran'ın bölgesel rolünü önleyip mezhepçi bölünmelere son verebiliriz” (Fadıl, 2007). Bölgede Irak'ın işgaliyle yeni bir jeopolitik gerçeklik oluşmuştur. Bu jeopolitik bağlamda bölgesel güçlerin değişen politik zemin bölgede yeni aktörler ve değişken güçler oluşturmuştur. Bölgenin Irak'ın işgalinden sonra değişen dengelerine dikkat çeken Muhammed Mezahiri, yeni süreçte Türkiye'nin bölgedeki arabulucu gücünün Mısır, İran ve Suudi Arabistan'ın güç dengeleri bağlamında nüfuz kırıcı bir etkisi olacağını iddia etmektedir (Mezahiri, 2008). Bu bağlamda Türkiye-Mısır ilişkilerini ele alan *El Ahram* gazetesinden Abdulazim Hammad, Mısır ve Türkiye'nin tarihten gelen karşılıklı iyi ilişkiler zemininin son dönemde iki ülkeyi ideal ortak haline getirebileceğine dikkat çekmektedir. Mısır, istikrar bakımından en güçlü Arap ülkesi olup modern çağların başlamasından bu yana Türkiye ile birlikte kültürel, ekonomik ve askeri olarak Sünni Araplara liderlik etmiştir (Hammad, 2008).

Yeni Osmanlılık

Son dönemde üzerinde durulan bir diğer nokta ise, Osmanlı devletinin bakiyesi olarak görülen Türkiye'nin bölgedeki etkinliğine karşılık “Osmanlı geri mi dönüyor?” Türkiye'nin Arap dünyasına açılımı bir tür “Yeni Osmanlılık mı?” şeklindeki tartışmalardır. Osmanlı imajı bağlamında dile gelen Yeni Osmanlılık imajı özellikle de Arap milliyetçileri düzleminde olumsuz süreçlere gönderme yapmaktadır. Adid Davişa Arap milliyetçiliğinin Osmanlı, dolayısıyla Türkler için ne anlama geldiğini Raşid Halid'e referans vererek şu şekilde açıklamaktadır;

1914 öncesinde Arap kimliği üzerindeki vurguları Osmanlı İmparatorluğu'na sürekli sadakat çerçevesinde olan Arapçuların oluşturduğu küçük azınlık arasında açık fark olduğunu ileri sürmektedir. Halid'in Arapçı olduğunu söyledikleri Osmanlı Türklerinden kültürel olarak farklı olduklarının farkındaydılar, sadece siyasal egemenlik arzusu taşıyorlardı; fakat Halid'in "Arap milliyetçileri" kültürel boyutu aşarak siyasal ayrılma talep eder. Daha önce de iddia edildiği gibi o bütün gerçek milliyetçilerin karakteridir (Daviş, 2004: 11).

Arap milliyetçiliği de aynen Türk milliyetçiliği gibi modern Osmanlı düşüncesinin Osmanlıcılıktan ulusçuluğa doğru daralan seyriyle, zaman geçtikçe daha belirginleşen bir çizgidedir. İlk olarak, Batı'nın saldırıları karşısında "İslam'ı kurtarmak" kaygısıyla hareket eden modern Osmanlı düşüncesi, devlet yıkılıp hilafet kaldırılınca hitap ettiği alan bakımından gittikçe daralarak Arapçılık ve Türkçülük gibi kollara ayrılmıştır. Bu hareketlerin Osmanlı Devleti zamanında ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından nasıl algılandığı ve bunun Türkiye'deki Arap imajına nasıl yansdığı açık uçlu bir sorudur. Yeni süreçte bir taraftan bu tür imajların yeniden üretildiğini, diğer taraftan da mevcut görüşlerin reel politik açılarından değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin Mısır'da yayınlanan Arap Milliyetçisi *El Osboa* gazetesinden Ahmet Mansur'a göre, politikalarında önünü göremeyen ve stratejiden yoksun olan Arap ülkeleri istese de istemese de Türkiye bölgede siyasi, ekonomik, coğrafi ve tarihi ağırlığı ve yeri olan bir devlettir. Mansur durumu şu cümlelerle özetlemektedir:

Geçmişin kompleksini hala yaşamakta olup Türklerin yeniden egemen olmak gayesiyle Arap ve İslam ülkelerine doğru yöneldiklerini sanan politikacılar, zaman değişimini, tarihin geri dönmeyeceğini ve her dönemin kendine özgü verileri olduğunu kavramaktan yoksun kısır bir görüş içindedirler. Bunlar, şimdi dünyayı çıkarların çevirdiğini algılamaktan acizdirler. Bunların görmediği husus, Türkiye'nin Arap ve İslam dünyasıyla çıkarlarının Batı ve İsrail ile olan çıkarlarından daha büyük olmasıdır (Mansur, 2005).

Türkiye'nin bölgedeki arabuluculuk çabalarını Osmanlı dönemindeki imajı açısından ele alan *Lübnan Daily News* gazetesi başyazısında Türkiye'nin arabuluculuk misyonuna değinmektedir. "Türkiye'nin arabuluculuğu Lübnan'ı kurtarabilir" başlıklı yazı Türkiye'nin Ortadoğu'da sorun çözücü olarak büyük bir potansiyele sahip olduğu vurgulanmakta ve Osmanlı bakiyesinden kalma kötü anıların artık geride kaldığına dikkat çekilmektedir: "Türkler dünyanın bu köşesindeki 400 yıllık Osmanlı

hâkimiyetinden kalma bazı kötü hatıraların yükünü taşıyor olabilir ama o dönem çok gerilerde kaldı” (*Lübnan Daily News*, 2008).

Sonuç olarak, Basheer M. Nafi'nin ifadesiyle Arapların gözünde benzer çağrışımlar ifade eden “Türk” ve “Osmanlı” imgeleri Arap dünyasının Türkiye'ye bakışının tarihi temellere dayandığını göstermektedir (Nafi, 2009: 64). Bununla birlikte Osmanlı bağlamında Türkiye algısı yeni süreçte çok boyutlu olarak tartışılmaya açılmıştır. Bu algının artık daha realist bir zemine çekildiği, anakronik bakıştan soyutlandığı söyleyebilir.

Türkiye: Demokratik, Laik, Müslüman ve Batılı Bir Ülke

Cumhuriyet'in Araplar nezdinde Türkiye imajını önemli oranda dönüşüme uğrattığını söyleyebiliriz. Cumhuriyetle birlikte Tanzimattan itibaren Osmanlı'nın bir hedef olarak önüne koyduğu Batılılaşma politikaları kurumsal bir düzleme oturmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin yönünü Batıya dönmesi ve Arap dünyasının jeopolitiğinden uzaklaşması, Arap ülkeleri nezdinde Türkiye ve Türk algısının oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Yeni süreçte, Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle ilişkilerin kısıtlı olması, Araplarla asgari düzeyde iletişime geçilmesi ve Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmelerle birlikte Türkiye Arapların gözünde laik, batı değerlerini temel alan, demokratik bir anlayışa sahip, NATO üyesi ve Batı bloklunun bir müttefiki olarak algılanmıştır. Bu imajın ilişkilerin kötü gittiği süreç içerisinde olumsuz bir takım noktalara gönderme yaparken, ilişkilerin düzeldiği dönemlerde özellikle de son zamanlarda Türkiye açısından olumlu bir noktaya evrildiği söylenebilir. Türkiye'nin bölgedeki rolünü bu eksen de değerlendiren Abdullatif Durzi, Türkiye'nin bu gün Arap-Müslüman Doğu ile Hıristiyan Batı arasındaki ilişkilerde eksen rol oynamaya geçmiştekenden daha yetkin olduğunu ifade etmektedir. Durzi'ye göre, Türkiye bölge haritasındaki önde gelen oyuncular kulübünde kendisine bir yer bulmaya başlamıştır. Zira Türkiye İslamcıları, Türkiye'nin kurucusu “Atatürk'ün torunları”dırlar ve laikliği, modern Türkiye devletinin inşasındaki temel taş olarak görerek İslam dininin dallarına tutunmakla birlikte laiklikten vazgeçmemektedirler (Durzi, 2008). Bu algıları temellendiren en önemli unsur Türkiye'nin siyasal ve kültürel olarak çok yapılı ve çok eksenli yapısıdır. Türkiye bu anlamda NATO üyesi ABD ile güçlü işbirliği bulunan ve AB'ye aday üye bir ülkedir (Shafio, 2009: 37).

Bu imajı destekleyen son gelişme ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için gösterdiği çabalarıdır. Bu süreç Arap dünyasında Türkiye'ye farklı bir bakış

oluşturmaya başlamıştır. Zira Arap dünyasında Avrupa'ya karşı bir güvensizlik söz konusudur. Mısırlı akademisyen Tarık Bare'ye göre, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci, İslam dünyası ve Ortadoğu'da yakından izlenmektedir. Batı ile İslam dünyası arasındaki gerilim, İsrail-Filistin ihtilafı ve Irak ve Afganistan'daki olaylar nedeniyle tırmanırken, Türkiye'nin çoğunluğu Müslüman, ancak laik ve demokratik yapısıyla Avrupa Birliği'ne katılma çabası büyük ilgi çekiyor (Bare, 2007). Arap entelektüeller bu sürecin sonunda Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin tam üyesi bir ülke olarak Avrupa politikalarında önemli bir karar alıcı ülke olacağına inanmaktadır (Shafio, 2009: 37). Arap dünyasının bu noktada beklentisi Avrupa Birliği'ne üye bir Türkiye ile birlikte Ortadoğu'nun Avrupa Birliği'ne komşu ülke olmasıdır. Bu durumun aynı zamanda bölge politikalarını ve yönetimlerini de derinden etkileyeceği üzerinde durulmaktadır.

Bölgesel Politikalar ve Algılarda Suriye Örneği

İmaj dönüşümün yaşandığı diğer bir ülke ise Suriye'dir. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler geçtiğimiz 10 yıllık süreçte büyük değişimlere uğramıştır. Yeni dönemde ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerde bölgesel işbirliğinin artması Türkiye-Suriye ilişkilerinin ve ikili algıların dönüşümüne çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. İlişkilerindeki dönüşümü ve algısal değişimi ele alan iki ülke arasındaki zayıf iletişimsel ortam olumsuz tarihsel geçmişle ilişkilendirilebilir. Suriye ve Arap halklarının Osmanlıya bakışını sorgulayan Nafi Basheer, diğer Arap halklar gibi Suriyelilerin de geri kalmışlıklarını Osmanlı imparatorluğunun bu bölgedeki dört yüz yıllık varlığına dayandırmaktadır (Beseer, 2009). Bu algıya karşıt olarak Arapların İngilizlerle bir olup Türkiye'yi arkadan bıçakladığı şeklinde olumsuz bir rol algısına yol açtığı da görülmektedir.² *Sriya Today* dergisinden İbrahim Hamidi bu süreci şöyle özetlemektedir:

İkili ilişkilerde tarihsel süreç içinde Türkiye Batı ve NATO ile Suriye ise Sovyetler Birliği ile ilişkiler geliştirmiştir. Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerin 1998 yılında yapılan Adana Anlaşmasıyla birlikte iyileşme dönemine girdiği görülmektedir. PKK'ya karşı işbirliğini

²Bu konuda Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'nın yaptığı araştırma Türkiye'deki Arap algısının Türkiye'nin Cumhuriyet sonrasında yönünü Batıya dönmesiyle birlikte oluşturulan ulus devlet perspektifiyle şekillendirdiğini göstermektedir. Araplara ilişkin ulus devlet yapılanması üzerine oluşturulmuş algı günümüzde ise daha çok popüler kültür ürünleri üzerinden oluşturulan stereotipler aracılığıyla yürümektedir. Bu imajlar genellikle Arapları petrol şeyhi, şehvet düşkün, kirli olarak göstermekte ve Türkleri Kurtuluş Savaşı sırasında arkadan bıçakladıkları savı üzerinde ilerlemektedir.

öngören bu anlaşmanın iki ilişkilerde ticari ve kültürel etkinlikleri de kapsamaktadır (Hamidi, 2008a).

Bu değişimde iki ülkede iç siyasi dengelerin ve ABD'nin Irak'taki varlığından sonra oluşan jeopolitiğin de büyük etkisi olmuştur. Suriye'de Hafız Esad'dan sonra Beşar Esad'ın başa geçmesi önemli bir etkidir. Çünkü çok eksenli küresel kuşatılmışlığının etkisiyle içe kapanmak zorunda olan Suriye bu süreçte dışa açılmak için kapılar aramıştır. Bu noktada Türkiye, Suriye için Avrupa ve Batıya açılmanın en etkili kapısıdır. Bu sürecin Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül ikilisinin, Suriye'de ise Başar Esad'ın başa geçmesi ile bir ivme kazandığı söylenebilir. Ayrıca ABD'nin Irak'ı işgali sonrası bölgede birleşik bir Irak ve kuzeyde bir Kürt devletine karşı ortak tavırlar ve endişelerin paylaşılması da bunda etkili olmuştur. İki ülke arasındaki ortak ticaret bölgesinin kurulması kültürel ilişkileri de etkilemiştir. NATO'ya üye Batı ile sıkı ilişkilere sahip bir Türkiye Suriye için oldukça önemlidir. Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkilerin önemli bir bölümünü de ekonomik ilişkiler kapsamaktadır. Bu noktada Türkiye ve Suriye iki büyük ortak olarak tanımlanmaktadır. Suriye'nin Türkiye'yi ekonomik yatırımlarda Batıya açılan bir kapı olarak görmesinin yanında Türkiye'nin de Suriye açısından önemli bir aktör olduğu söylenebilir (Hamidi, 2008b).

Suriye ve Irak'ın Türkiye imajını belirleyen en önemli faktörlerden biri de su problemidir. Bu problem etrafında şekillenen Türkiye algısı özellikle 1990'lar boyunca oldukça olumsuzdur. 1990'lar boyunca Suriye, Türkiye tarafından sorunlu bir ekonomi, sorun yaratan bir komşu (Kalaycı, 1998: 8) olarak görülmüştür. Türkiye Uzmanı Suriyeli gazeteci Khurshid Delli'ye göre ise bu dönemde iki ülke arasındaki su ve PKK sorunu iki ülkedeki radikal gruplar üzerinden yürüyen bir süreçtir (Delli, 2009). Su sorunu üzerinden oluşturulan komşuluk algısı yeni dönemde empatiye dayalı, daha açık ve doğrudan bir iletişim sürecini de beraberinde getirmiştir. Suriye ve Arap basınında bu konuda çıkan haberlerde sorunun teknik boyuta odaklandığı görülmektedir. Haberlerde artık su sorunu eksenli radikal ve dışlayıcı bir dilin kullanılmadığı görülmektedir. "Sıvı Güvenlik" başlıklı haberde Türkiye'de yapılan su zirvesi değerlendirilmiş ve başlık altında Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki en önemli konulardan birinin de geçmişte yaşanan su problemleri olduğuna değinilmiştir (*Syria Today*, 2009). Son olarak Arap ülkelerinin bu konuya kaynak ayırıp reel politikalarla tarım ve sulama tekniklerini kendi güvenlik ve kalkınabilirlikleri

açısından geliştirmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde “İrak ve Türkiye su problemine odaklandı” başlıklı haberde de benzer bir üslup kullanılmıştır (Arab Media Watch, 2009).

Türkiye’nin Gazze Politikasının Türkiye Algısı Üzerine Etkisi

Arap ülkelerinde değişen Türkiye algısının en belirgin göstergesi ise siyasi ve diplomatik ilişkilerin seyridir. Ortak işbirliği ve dostluk göstergeleri bu imajın olumlu yönde seyrettiğini göstermektedir. Popüler kültür araçları üzerinden Türkiye’nin Arap dünyasındaki imajının analiz edilmesi önem arz etmektedir. Türk algısının Arap entelektüeli ve halkı için ne ifade ettiği tarihsel bağlamdan ve politik düzeyde yürüyen ikili ilişkilerden bağımsız olmamakla birlikte, bazı sıra dışı olaylar üzerinden de yorumlanabilir. Özellikle son dönemde Başbakan Tayyip Erdoğan’ın Gazze saldırılarını soykırım olarak nitelenmesi ve sonrasında Davos’ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Form’unda İsrail Başbakan’ı Simon Peres karşısında bu ülkenin gerçekleştirdiklerini bir “soykırım” olarak nitelenmesi dünya medyasında olduğu gibi Arap medyasında da geniş bir yankı bulmuştur. Bu dönemde Türkiye lehine gösteriler yapılmış, Türk bayraklarıyla sokaklarda gösteriler gerçekleştirilmiştir. Sami Moubayed, ‘Erdoğan’ı Dinle’ başlıklı yazısında Türkiye’nin Gazze saldırıları karşındaki tavrını ve Arapların bu olaylara ilişkin tutumunu değerlendirmiştir. Moubayed, son yıllarda Türkiye’nin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerinde bir değişim dönemi yaşandığını belirtmekte ve örnek olarak da Suriye’yi vermektedir. Arap dünyasında değişen Türkiye imajını yorumlayan Moubayed, Erdoğan’ın pozisyon aldığı bölgede Mısır, Suudi Arabistan ve Filistin Ulusal Yönetiminin bir taraftan “ortak eksen” etrafında birleşmesine, diğer taraftan her geçen gün büyüyen bir Hamas, Hizbullah, Suriye, İran, Katar ve şimdi Türkiye’nin de dahil olduğu bir başka eksenin varlığına dikkat çekmektedir (Moubayed, 2009). Aynı şekilde Erdoğan’ın bu tavrıyla İslam dünyasının hassasiyetlerini dile getirdiğini belirten Al Arabia kaynaklı başka bir haberde, Başbakanın Türkiye’de “kahraman” gibi karşılandığına değinilmiştir (Al Arabia, 2009).

Buna karşın İsrail yanlısı medyanın ise Türkiye’nin Gazze sonrası yürüttüğü stratejinin Ortadoğu politikasına yönelik bir araç olarak kullanıldığına vurgu yaptığı gözlemlenmektedir. Zira İsrail’in en etkin gazetesi *Hareez*, bu yaklaşımı “Gazze, Türkiye’nin Ortadoğu politikasında belirleyici olmuştur” şeklinde tanımlanmıştır. Benzer şekilde Lübnan merkezli *Lebanon Daily Star* gazetesinde çıkan köşe yazısı ve

haberlerde Türkiye'nin Gazze ve Davos politikası eleştirilmiştir. Örneğin Ofra Bengio, Türkiye İsrail ilişkilerini ele aldığı yazısında; gerçekte Davos çıkışının Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik proaktif dış politika açılımının bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Bengio'ya göre hükümet bu tavrı yaklaşan yerel seçimler ve ülkenin iç politik gündemini dolayısıyla takınmıştır. Domminigue Moisi, Türkiye'nin Davos ve Gazze politikalarının İsrail ve Türkiye arasındaki karşılıklı ilişkilere zarar olduğu gibi, Türkiye'nin laik ve Batıya dönük yüzüne de zarar verdiğini iddia etmiştir. Moisi, Başbakan Erdoğan'ın Davos boykotunu “sorumsuz bir tutum” olarak nitelendirmekte ve “ucuz politizim” olarak belirtmektedir (*Hareez*, 2009). Türkiye'nin son Gazze saldırıları ve Başkan'ın Davos çıkışına ilişkin Arap dünyasında genel anlamda olumlu bir imaj olduğu görülmektedir. Bu süreçte yapılan değerlendirmelerde Türkiye'nin bölgenin etkin gücü olarak ağırlığını ve etkinliğini arttırdığına değinilmiştir. Türkiye'nin Arap dünyasına yönelik dış politik açılımının ilgili ülkelerde Türkiye'ye dönük olumlu bir imaj oluşturduğu görülmektedir.

Son olarak uluslararası ve küresel Arap medyasının Türkiye'yi nasıl algıladığına değinmekte fayda vardır. Uluslararası Arap medyası Türkiye'deki azınlık haklarından Türkiye'nin NATO genel sekreterliğine kadar birçok habere yer vermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin iç ve dış gündemi yakından takip edilmiştir. Türkiye haberleri genellikle AP, Anadolu Ajansı, Reuters kaynaklıdır. Bu haberlerde yansız ve objektif bir dil kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan uzman görüşlerinde çok sesliliğe dikkat edilmiştir.

Sonuç

Ortak tarih, coğrafya ve kültüre sahip iki toplum; Araplar ve Türklerin tarihsel süreç içindeki ilişkilerin genel anlamda siyasal nedenlere dayalı olarak değişkenlik gösterebildiği söylenebilir. Birinci bölümde de vurgulandığı gibi değişimin çok boyutlu nedenleri vardır. Algılar her iki toplum arasında gelişmelere dayalı olarak bir diğerine yönelik negatif ve pozitif imajlar doğurabilmektedir. İmajlar, kırılma noktalarında negatif ve pozitif anlamda evrimleşme potansiyeline sahiptir. Bu imaja Araplar açısından bakıldığında Türklere bakışın temel ve değişmez bir algı olmadığı görülmektedir. Bakış açısı aynı zamanda tarihsel ve bölgesel birçok faktörden de etkilenebilmektedir. Bu algı üzerinde Osmanlı sonrası Atatürk döneminin Türkiye modernleşmesinin, soğuk savaş dönemindeki bölgesel çatışma ve işbirliğinin ve ikili ilişkilerdeki spesifik sorunlu alanların önemli oranda etkili olduğu söylenebilir.

Aynı şekilde söz konusu algının son dönemlerde pozitif anlamda bir kırılmaya, dönüşmeye uğradığı da görülmektedir (Nafi, 2009: 64).

Arap kamuoyundaki Türkiye hafızasının dönüşümü ve bu değişkenliğin etkileri ve nedenleri çeşitli tarihi ve kültürel gerçekliğe dayanmaktadır. Ancak algılar özellikle iki nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır: Türkiye siyasetinin, halkının ve kamuoyunun bölgeye yönelik tutum ve algılarına Arapların olumlu yâda olumsuz yönde verdikleri reaksiyonlar. Ancak Arap kamuoyunun kendi iç kültürel ve siyasal perspektifi doğrultusunda oluşturulmuş olan imgeler de bu noktada önem arz etmektedir. Algıları yöneten, yönlendiren ve kimi zaman da yeniden inşa eden temel etkenler; siyasal erk, kamuoyu önderleri ve bu bağlamda medyadır. Türkiye'nin Arap dünyasına yönelik son dönemlerdeki politik tutumu Arap kamuoyunda Türkiye algısı üzerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de karşılıklı olumsuz imajların kuşkusuz kronik olmamasıdır. Tarihsel olayların ve siyasi konjonktürün ortaya çıkardığı olumsuz algıların değişen politik ilişkiler ve işbirliği doğrultusunda esnek olabildiği görülmektedir. Dolayısıyla kamuoyundaki algıların oluşmasında medyanın üstlendiği rol ve buna bağlı olarak oluşturduğu imajlar süreç içinde değişebilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda; Türkler ve Araplar arasındaki imgelerin son dönemlerde değiştiği, Türk ve Araplar arasındaki imge ve algıların politik, sosyal ve ekonomik ilişkilerden etkilendiği, Türkler ve Araplar arasındaki karşılıklı olumlu imajın politik ilişkilere olumlu yansıdığı, Türkler ve Araplar arasındaki algıların kronik olmadığı, dönemsel olarak imajların değişebilir olduğu, İmajların oluşmasında medyanın önemli bir rol oynadığı, Türkiye'nin son dönemdeki dış politik açılımının Araplar arasında olumlu algı ve tutumlara neden olduğu, Türkiye'nin Arap dünyası üzerinde tarihsel ve coğrafi birliktelikten gelen bir gücünün olduğu hipotezlerinin doğrulandığı görülmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin Arap ülkelerine yönelik değişen politik tutumunun, medyadaki yansımalar çerçevesinde üretilen imajlardan etkilendiği ve imgelerin yeni süreçte olumlu algı ve tutumlara neden olabildiği söylenebilir. Zira algılar ve imajlar tek ve kırılmaz değildir. Ülkeden ülkeye ya da ülke içindeki politik tutum ve sosyal sınıfa göre değişebilme potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Abdullatif, D. (5 Mart 2008). Türkiye'nin Yeni Rolü. *EL Liva*.
- Abdulazim, H. (21 Ocak 2008). Yeni Türkiye veya Ortadoğu'nun Japonya'sı. *El Eham*.
- Ahmed, M. (24 Ekim 2005). Arapların Türkiye'yi Reddetmesi. *Osboa*.
- Aras, B. (17 Kasım 2007). Türkiye'nin Yeni Dış Politika Vizyonu. *Zaman Gazetesi*.
- Bardakçı, İ. (17 Ağustos 1997) Yine Arap Zirvesi Rezaleti. *Hürriyet*.
- Bengio, O. (15 Mayıs 2009) Israel and Turkey will Allow Interests to Reconcile Them. *Daily Star Lebanon*. <http://www.dailystar.com.lb/article.asp>'ten alındı.
- Bostancıoğlu, B. (1999) *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Bozkurt, G. (1998). Azınlık İmtiyazları - Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 40 (XIV).
- Cihad, F. (4 Ekim 2007). Türk-Arap İlişkilerinin Düzelmeye İhtiyacı Var mı? *Riyad*.
- Uğur, C. (14 Mayıs 2009). Çin'in Yumuşak Gücü. <http://www.turksam.org/tr/>'den alındı.
- Daviş, A. (2004) *Arap Milliyetçiliği; Zaferden Umutsuzluğa*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Davutoğlu, A. (2003). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dominique, M. (24 Şubat 2009). Who Lost Turkey? In Some Ways Everybody did. *Daily Star Lebanon*. <http://www.dailystar.com.lb/article.asp?>'ten alındı.
- Delli, K. (14 Mayıs 2009) Syria and Turkey: An Example to be Followed. *Syria Today*. <http://www.syriatoday.com/index.php>' ten alındı.
- Fehmi, H. (26 Aralık 2007). Kerkük Yardım İstiyor Fakat Eden Yok. *Şarku'l Evsat*.
- Hamidi, İ. (11 Haziran 2008). Syria and Turkey Strengthen Economic Relations. *Syria Today*. <http://www.syria-today.com/pkg05/>'ten alındı.
- _____ (13 Mayıs 2008). Syria's Political Role Transcends its Geographical Borders. *Syria Today*. <http://www.syria-today.com/pkg05/>'ten alındı.
- Kalaycı, K. (1998). Sorunlu Bir Ekonomi; Sorun Yaratan Bir Komşu Suriye. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, XXII, (210–212), 8–87.

- Kalın, İ. (2009). Debating Turkey in the Middle East: The Dawn of a New Geo-Political Imagination. *Insight Turkey*, 11 (1), 83–96.
- Koçer, G. (2006) Türk Dış Politikasında Din unsuru. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 1, 146–155.
- Küçüköğlü, E. (5 Mart 1996). Türkiye Aleyhtarı Filme Tepki. *Hürriyet Gazetesi*.
- Muhammed, M. (3 Aralık 2008) Türkiye'nin Arabuluculuğu ve İran'ın Nüfuzu, Mehr News Agency.
- Mubidin, H. (30 Nisan 2008). Türkiye Orta Doğu'da İran'a Denge unsuru oluyor. *Rey*.
- Besheer, N. (2009) The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions. *Insight Turkey*, 11 (1), 63-82.
- Nurettin, M. (2008). *Türkiye'nin Arabuluculuğu: Sınırlar, Gerçekler ve Tuzaklar*. Beyrut: Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Oral, S. (2005). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shafio, M. (2009). Turkey's Just and Development Party through Arab Eyes, *Insight Turkey*, 11 (1), 33–61.
- Tarık, B. (7 Temmuz 2007). Arap Dünyasında Türkiye'ye Farklı Bir Bakış Oluşmaya Başladı. *Dünya Gündemi*.
- Turkey will Play Active Role in Middle East. (14 Şubat 2009). *Al Arabia*. <http://www.alarabonline.org>'dan alındı.
- Türkiye'nin Arabuluculuğu Lübnan'ı Kurtarabilir. (24 Nisan 2008). *Daily News*.
- Türküne, M. (1994). *Modernleşme Laiklik ve Demokrasi*. Ankara: Ark Yayınları.
- Tür, Ö. (2005). Türkiye ve Orta Doğu. *Demokrasi Platformu*, 1 (4).

Yararlanılan Diğer Kaynaklar

- Kalın, İ. (Güz 2008) Turkey and Middle East, Ideology or Geo-politics. *Private Review*, 27-35.
- Köker, L. (1993) *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1986). *Osmanlı Devleti'nde Laiklik Üzerine, Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*. İstanbul: Beta Yayınları.